

**RAFAELA IBARRA
ZORIONDUN BARRIA (1843-1900)**

Urte baten barruan Aita Santuak birritako aldiz zuzendu deuskuz euskaldunoi berba gitxi batzuk euskeraz. Lenengoko aldiz igaz, 1983ko urriaren 30n, Domingo Iturrate Zubero, Bizkaiko semea, altaretan gurtzeko baimena ta erea emon eusku-
nean; eta bigarrenez, amaika illabete geroago, aurtengo iraillaren 30n, Bizkaiko alaba bat Zoriondunen maillara jaso dauanean. Batean eta bestean, Vaticanoko plaza zabal itzalean Aita Santuaren agotik urtenda, euskerazko berba batzuk entzun dira, eta bietan gauza bera esateko: «Jarraitu egizuez Zoriondun barriaren ikasbideak».

Oraingoan Rafaela Ibarra Aranbarri deritxonaren bizitzea ipiñi deusku eredutzat. Eta ezta, ez, berau edozelango eredia, gero! Santurik geienak antxiña bateko urriñean ikusten oituta gagoz. Martiri izan ezpadira, eta olan euren burua borrreruen eskuetan itxita unetxo baten illak ezpadira, geienak eleizgizon, moja edo fraile izanak doguz. Rafaela au ez; etxeko andra izan da, ezkondua, ainbeste seme-alaben ama, bere etxean eta auzoan bizi izana, eta ia geure egunetakoa. Ezkonduak, ezkongaiak eta alargunak eredutzat artu leikena. Santu izatea kristiñau guztioi eskatzen jakun egitekoa dala oso gitxiren bizitzak diñosku andra onen bizitzak baiño argiago. Aita Santuaren euskerazko berbak zeri eztagokala eztatoz. Eredü eder jarraigaria daukagu guztiok

Zoriondun barri onen bizitzan. Gaurko egunetako eredia, gainera. Ez gaitu antziña bateko mundun murgiltzen; gaurko eta betiko arazoai kristiñauari dagokoa erantzuna emoten irakasten deuskuna da.

Santutzat eukunaren ingurukoak bere bizian. Il zanéan, aren illeten barri zeatza emon eben Bilboko egunkariak, eta Donostian ateraten eben *Euskal Erria* aldizkariak aitamen ederra egin eutsan. Eriotz arek lutuz eta atsekabez illundu eban Bilbo ingurua.

Bilbo aldeko industrigintzari aurrerakadarik kementsuena eman eutsan gizonaren, Gabriel Maria Ibarbaran alabea zan, eta Ibarratarren laguntzailerik zintzoena egin zan katalan baten, Jose Vilallonga zanaren emazte, eta, azkenez alarguna. Ibarra eta Vilallonga, biak, Bilbon eta inguruan sortu ziran era askotako ekintzarik andienen egille edo eragille edo laguntzaille agertzen jakuz XIXgarren gizaldiko bigarren alderantz: Barakaldoko Labe Andien sortzaille, Deustuko Ikastetxe Nausiaren babesle, geixoentzako eta ama barrientzako Hospital barriaren eta Amatexearen (Maternidad), Asilo eta beste antzeko etxe eta ekintzen eragille.

Eta gizonok euren arazoetan jo ta ke dabilzan bitartean, ola nausietako burdin-otsen, eta burdin meatokietako burdiñen kirrinkaren artean, emakumetxo bat dabil, irribarre gozoa ezpantetan, eta bakezko eta maitezko begirada samurraren argia begietan, gizonarein ekintza guztiai eusten, batetik, eta guztiai on egiteko bide barriak asmetan, bestetik. An dabil Rafaela, beartsu guztien ama eginda, batez be, laguntza-bear anditan eta edotarako arriskueta dagozan nesken jagole, babesle, aingeru zaintzaille biurtuta. Eztaroa alperrik bere izena, aingeru izena. Eta bere neke ta lanak naiko eztituala, bere on-ekintzetarako laguntzailleak billatzen eta bereganatzen ditu, eta or itxiko ditu bere ondorengotzat, berak asitako ekintzari jarraitzeko.

Nondik atera ditu, baiña, andra onek indarrak ainbeste lan egiteko, bere asmo on eta ekintzetan irauteko? Kristiñau-bizitza benetan artzetik. Jainkoaganako maitasunak eta lagun urkoaga-

nakoak jota dabil. Siñismenak argitu eta otoitzak berotuta diardu, eta arimen eta gorputzen ona billatzen dau. Bilboko erreka inguruko giro atan, ezta dana irabaziak irabazi pillatu gurea, ez lurreko ondasunak ugaritu bear utsa; beste ondasun oberik eta gogoarentzako ondasunik billatu eta zabaldu gura dauanik be bada. Eta orra bat orretan bere burua gorde gura eztauana edo ezin dauana: Rafaela andra gaztea apurka-apurka guztien agotan santu izena irabazten doana.

Gizarterako, eta ezkontzarako azia

Baiña artu dagigun aria asiera-asieratik, eta jarraitu deiogun bere biziko ara-ona eta aldi nausietan.

Bilbon jaioa da, 1843ko urtarrillaren 16n. Gurasoak: Gabriel Maria Ibarra, arestian aitatu doguna, eta Rosario Aranbarri. Aita Bilboko aberaskumeetako zala be esanda dago. Andiki samarra. Andikitasun ori, orraitio, bere buru argi ekintza-asmatzailleari eta lanaren lanari geiago zor deutso aurretikoen odolari baiño.

Bilboko zazpi kaleetan emon dau Rafaelak umezaroa bein kale batean bein bestean. Bertan egin ditu lenengo ikasketak. Frantses-eskola be artu dau. Erestun eta guztiko eskolea, ain zuzen; baiña emen, andra bat zuzendari eukan eskola orretan, euskera egin dauanari barik Bilboko erdera egiten dauanari ipinten ei deutsoe erestuna. Ikusten danez, ezta beti euskaldunen aurka erabilli izan zigorrezko erastun-oitura ori. Beste eskolaldi bat Baiona artu dau 1855 urte inguruan. Bilbotar askok dauke orduan Baiona aldera-ko joera, seme-alabak frantses izkuntzaren jabeago egiteko ara bialduta. Baionan be andra bat dau eskola-emoille edo eskolaren zuzendari. Mojatakoa ez zan arren, mojategi askotan ez ei zan eroango etxe atan baiño legepe lotuagorik, eroango ez Kristiñau-bizitza zeatzagorik ikasiko. Eskola atan ez ziran neskak ispilluari txitean pitean begira biziteko ezten. Ezta mojatako be, gizarterako eta etxeko andra onak izateko baiño.

Rafaelari laster etorri jako bizimodua artzeko erea. Ezkon-

tzako bizimodua artzen dau. Nogaz? Aspalditxoan Ibarretariak etxekotzat artuta euken katalanagaz, euren burdingintzarako laguntzaille burutsu eta asko ikasia eban Jose Vilallongagaz. Vilallongak Rafaela ume-umetarik bere begien aurrean azten ikusi dau. Bien artean ogetabat urteren alde dauke: Rafaelak, amazortzi urte; eta Josek, ogeta emeretz. Ezkondu, 1861n egin dira, eta ogeta amazapi urtez, bikote zorionsua egin dabe, 1898n senarra il eta emaztea alargun gelditu dan arte. Zazpi seme-alaba ekarri dabez mundura, baiña bi umetan il jakez. Senar-emazte ondo alkartuak izan dira beti, alkarren lagun kutun izan dira atsekabetan nai pozaldietan, eta alkarren lagun, ez eukientzat nai beste edozetarako dirurik banandu bear edo nai ebenean. Bere bizian zear, amaikatxo diru-mordo atera ei eutsazan emazteak senarrari berbatxo gozo bat esanda beste barik beartsuen eskuetarako nai beste premiña batzuetarako!

Senarrak, azken baterako, ez bakarrik maitasuna, benetako itzala eta begirunea ei eutsan Rafaelari. Emaztearen santutasunak guztiz menderatuta ei eukan. Rafaelak, barriz, ez ekian bere senarraren laguntasun barik egoten. Jaunkoagaz bakarrean egotaldiak egiten oitua egon arren, azkenengo urteetan euretan be, senarrak urriñen batera egun luzetako joan bearrik eukanean, ikustekoa da zelango urrin-miña ta utsunea erakusten deutsan emazteak kartaz senarrari, bera ondoan barik onik ez eukala-tal Jose geixorik eukanetan, oster, nekez aldenduko zan bera aren oe-ondotik, bera geixozain bakar eginda.

Rafaelaren amatasuna be argi bai argi agertuko da bere seme-alaben kristiñau-eziketa aurrera eroaten, edo ta euretarikoren bat geixorik eukanetan. Azkenengo semeak, 1880n izan ebanak, zenbat buruauste eta joan etorri ez eutsazan ekarri, osagilerik osagille, Parisera, Bordelera eta abar. Eta amatasun zoli au ez dau bere seme-alabentzat bakarrik erakutsi. Bere ilobentzat be bai. Rosarioa aiztea 1875n il jakon, bost seme-alaba umezurtz, ama barik, itxita. Bost umezurtzok noren eskuetan jarriko dira? Guztiak ago batez esan dabe: Izekotxok artuko ditu. Eta bai maitasunik zindoenaz artu eta azi be. Euretariko bat Julio Urkijo dogu, gerotxoago euskalarietan andienetako izango dana. Eta az-

nen baten, alargun gelditu danean eta moja izateko erca sortu, ezingo dau mojatako gogoia bete. Zegaitik? Errena il jakolako, bere seme Marianok andrea galdu daualako. Onen seme-alaben ardurea, bere billobatxoan ardurea, berak artuko dau andik aurrera, Jaungoikoak nai dauan arte. Bere ama-magalean guztientzat dau lekua. Eta ama-biotza erakutsiko dau bere etxez kanpo askorentzat, batez be, ama barik edo etxekean bero barik aurkitu zituen neska gazteentzat, lotsarizko geixoak jota egozantzat, edo bizimodu onik barik burua nora bota ez ekiela ikusten zituenentzat. Bein santutasun bidetan, gogo ta biotz, bete betean sartu zan ezkerrean bere errukizko eta maitasunezko egiñetan argi-izpi ederrenak ixuriko zituen Rafaelaren amatasunak, laster ikusiko dogunez.

Santutasun bidea

Rafaelak Bilbon eroango dau bere biziko aldirik andiena: zazpi kaleetan lenengo, 25 urte egin arte. Ogeta bostgarren urtean, Ibarretarrak Deustuan, La Caba izeneko lekuan (Lakaba?), eregitako etxera aldatuko dira. Arrezkeren an dau oizko egote-txea. Egotaldi labur gitxi batzuk egingo ditu, ba andik kanpo be. Esaterako, karlistak Bilbo inguruan artu eta Deustuko etxearen jabe egin jakezenez, zazpi kaleetara bihurtu dira, eta andik be, azkenez, Santander aldera jo dabe. Egotaldi laburragoren bat egingo dau Madrillen, Parisen (bere geixoen bat edo etxekean batena dala-ta), eta Barcelonan. Bestela, eztau bere txokotik alde egiten.

Emen galdu ditu bere etxekeorik kutunenak: bere ume txiki bi, eta bere aizta bi (bata Urkijo Ibarretarren ama). Osasun billa joan zan baten, bere aurrean il jakon ama, antxe bertan, bapatean, Orleansko geltokian, 1883garren urtean. Eriotz guztiok eraso sakona egin deutsoe bere biotzean, eta gogeta sakonak eragin bere buruari. Olan ikusi dau bere buruak itauntzen: «Zerurako jaiok bagara, zegaitik bizi bear geure aberri atarantza saiatu bear dogula aiztuta?»

Rafaela beti alegindu zan kristiñau onak bear dauan lez bi-

ziten. Bere barruak eta artu eban azierak ez eutsan besterik agintzen. Dantzarako zaletasunik ez eban iñoiz agertu, bein edo bein joan zan arren, teatroko ikuskizunetarako be ez, berez neska alaia zan arren. Etxeko bearrak, seme-alaben ardurak eroaten eutsen astirik naikoa, beste asti-emongarririk billatu barik. Joera onekoa zan elizkizun eta sakramentuetara. Eta borondate onekoa eta eskuzabala, ingurukoen premiña eta eskabidei begiratzeko eta ondo erantzuteko. Baiña kristiñau-bizitza benetanago artzea eta oiñarri sedoagoetan jasotea erabagiko dau bein: 1876n izan zan, karlisten gerratea amaitu eta atzera, bereakaz batera, Deustura biurtu danean.

Urte orretako Karmen egunean, arima-zaindari bat artu eta aren eskuetan jarri dau bere bizitza. Arrezkero eguneroko egitarau zeatza ezarriko deutso bere buruari: eguneroko meza entzutea, astean beingo pekatuen autortza eta Jauna artzea (au laster eguneroko biurtuko dana), goiz eta arratseko otoitz ordua, egunero jainkozaletasunezko liburuak irakurtea, eta abar, Ama Birjiñearen Errosarioa beti esaten izan dau etxeko neskameakaz batera.

Otoitz-bidean Iñazio Deunaren Gogo-jardunetako arauen jarraitzale zintzoa egin da. Bezpera-gauean urrengo goizerako otoitz-gaiak gertau, eta kontu zeatza eskatzen deutso bere buruari, otoitz-ordua zelan emon dauan eta zelango erabagi ta asmoak atera dituan andik. Santutasunera joteko bide ona daroa. Otoitza jainkozko jakituri bikaiñaren iturri dau. Andik ikasiko dau Jainkoaren borondatea eta maitasuna ezagutzen. An auznartuko da Jainkoaren Seme Salbatzailleari zor deutsan guztia, eta auznarte orretatik Kristoren bideari, nekeak neke, zintzo jarraitzeko indarrak ateraten ditu. Asko eskatzen deusku Jainkoak. Geiago da guk Jainkoari zor deutsaguna. Eztogu iñoz zor orri erantzungo naikoa egingo. Olango gogoetak ateraten ditu Rafaelak bere otoitzaldietatik, Kristoren misterioak sakonago eta maitezago auznartzetik. Entzuten dituen edo egiten dituen gogoeta batzuk untzez josita lez gelditzen jakoz barruan: «Ezingo gara iñoz nekatu gure pekatuak merezi daben beste; ezingo gara

iñoz nekatu, gure arimen Eroslea nekatu zan beste; ezingo gara iñoz nekatu Jainko zuzenak eskatzen deuskun beste».

Gero, santuen bizitzak eta kristiñau-bizitzako maisuen liburuak irakurteak jakitunago eta argituago egiten dabe santutasunerako bideetan. Eta laster bigarren jaiotza esan geinkena jazo jako: Jaingoikoganako bigarren biurraldia. Iñazio Loiolakoari santuen bizitzak irakurtzean jazo jakonaren antzekoa. Barcelonan izan zan baten, 1878n, izan da. Salesko Franziskoren *Philotea* liburua irakurten dagoala jazo jako. Berak autortu deusku: une atan bapateko argitasun bizi andia egin ei jakon barruan, eta bertati asi ei zan bere burua oso-osoan onbideari emoten. Arik aurrera, eztau ezek artutako bidean atzeratuko, ez dau izango epeltasunik edo loka ta alderoka ibilterik.

Lagun urkoaren onerako lanetan

Otoitzak, Jainkoak, lagun urkoagana daroa. Otoitz-bizitza ezta norbere barruan murgilduta, zokondo baten burua gordeta bizitzeko. Otoizlariak eztau Jainkoa beretzako bakarrik gure izan bear, ez Jainkoaren ondasunak beretzako bakarrik gorde bear. Jainkoa, maitasuna bera dan Jainkoa, maitasunaren bitartez, eta batez be, maitasunak eragiñiko on egitearen bitartea, lagun urkoari eroaten alegiñak egin bear ditu. Otoitz berekoia, besteakana zabaltzen ez dakiana, ezta otoitz garbia, ezta jatorra. Otoitzik bako, edo Jainkoagan sustraitu bako onegintza be askotan agertuko da itxurazkoa eta ustela. Rafaelak bere barruan jaun ta jabe osotzat daroan Jainkoa, Jainko onen maitasuna ta errukia, inguruan ikusten dituan ainbat zorigaizteko lagun urkoari eroan nai deutse: geixoai, ez eukiai, lanik aurkitu eziñik dabilten edo lanbide galdu daben lagilleei, lotsa galdu edo galtzeko arriskuan dagozan neska.

Bere ama-biotzak maiteen dituanak neska gazteak dira. Euren egoera larri arriskutsuak emoten deutsoe errukirik andiena. Bilbo aldeko industrigintzak eta lagintza ugariak lagun barri asko dakar ingurura. Neskak be asko bai asko datoz, sarritan edo

geienetan nok jaube egin ez nok zaindu estaukela. Eta asko merkatari zikiñ lizunen atzaparretara datoz. Atzapar zikiñotatik, askok, lotsarizko geixoak jota, geixoetxetako gelarik baztertuenara bota bear dabe euren burua. Olango zoritzardunakaz aurdurutzen eta eurak bide obero ekarten, urte luzeetan badarabil Rafaelak buruausterik eta diru-eralterik! Lenengotan, atarako sortuak diran moja-talde batzuekaz batera ibilli da. Ardure au aspalditxotik erabilli dau. Olango mojak Bilbora ekarten eta eurentzat moja-etxeak eregiten asko lagundu izan dau, bere diruaz eta bere etxekoenez. Or dagoz Ama Sakramentoren alabak, *Adoratrices* izenekoak. Or dago Neskameentzako sortutako moja-elkartea. Juana Bizenta Lopez Bikuña da euron sortzaillea, gaur santuen maillan altaretan doguna, Rafaela bera baiño gazteagoa, eta laster ezagutu eta adiskide egingo dauana, Naparroako alabea. Olango moja-etxeetan neska asko sartu ditu Rafaelak eta bere eskupeko ederrez lagundu, baiña eztau bakarrik ibilli eta lan egin gura. Beste emakume on asko asmo on beretan sartu ditu eta eurekaz alkartasunean dabil. Guztien artean alkarte bat sortu dabe, Rafaela buru ta idazkari dabela. Eta egunero dabil berau ara ta ona, batera eta bestera, bere zaldiburditxoan sartuta. Orduan ez egoan beste ibilmodurik. Asteko egun guztiak daukaz izantatuta, edo Hospitalera, edo kartzelara, edo Asilora, edo Maternidadera, edo beartsuen edo geixoen etxeetara joateko, non zer premiña aurkituko, non nori zetan lagunduko, edo poztasunen bat emongo.

Guzti au gitxi dala, La Cabako bere etxea zabalik dauko, etorri nai daben guztien premiñen barri entzuteko eta berak al dauan neurrian laguntzeko. Etxe barruan artzen eban etorren guztia, askotan etxea bete lagun. Baiña ori etxekoai nekagarri egiten jakela-ta, atari aldera aldatu bear izan dau jentea artzeko lekua burdi-leku ondoko salatxo batera. Iñoz, egun berean, berrogeiraño etorri ei jakozen. Nortzuk ziran? Edozetariko premiñadunak: lan-billa, diru-billa, gomendio-eske eta olan. Guztientzat eukan abegi ona, eta zelanbaiteko erantzun egokia. Gero, senarrak beretzat isten eutsan diru guztia orretarako eban: bear-suai emoteko.

Zer dau andra orrek?

Rafaelaren irudia eta aren joan-etorriak oso ezagunak egin ziran Bilbon. Beti txeratsu, beti maitagarri, beti bere irribarretxo gozoa ezpanetan, iñoren zer-esanen bildur barik, beti apalik, bakezko arpegikerea ebala eta bape apainkeri bako jantzi, askotan marastutxoak, soñean. Jainkoaren borondatea egiten ebala jakin ezkerro, ez zan ezer ari atzera eragitekorik, ez miñik emotekorik. Amaikatxo jentemodu erre gogaitu eta zitali arpegi emon bearra jazoko jako, barriz! Jazoera batzuk emongo deuskue ondoen emakume sendo onen barruko andiaren neurria. Jakiña, zorigaiztoko nesken merkatari lizunak ezin eutsoen begi onik egin. Bat edo beste euren atzaparretatik atera ebala-ta, iñoiz kaleak zear jarraitu eutsoen, andra ta gizon, zarataka ta añaenka. Baiña, ba ekien berak olangoai arpegiz arpegi erantzuten eta ikara andi barik esaten be: «Zuok ez zarié neska onen jaube, eztozue onen gañean ezelango eskubiderik. Dana dala, ni ez noa iñor gogorrean eroaten. Bera da bere buruaren jaube. Esan dagiala berak. Ia, zuk nogaz joan gura dozu, onekaz ala nigaz?» Neskeak Rafaelagaz joan gura eta Rafaelak eroango dau, eta berak ipiñiko dau bizimodu garbia eroateko bidean.

Neska guztiak ez ziran ezpal on bardiñekoak, orraitio. Bein, olango bategana urreratu da Rafaela. Eta lenengoko erantzuntzat zer artu dau? Arpegi arpegian zaplada gogorra. Rafaelak, zirkiñik egin barik, eztau bere arpegiera gozoa aldatu. Orduan eta samurrago eta maitezago berba egin dautso. Eta neskea, lotsatuta, damututa, Rafaelarena egiñik gelditu da.

Beste beñ, beste andra batzuk ezin baketu daben gizon bat da. Eleizgizonen batek irain gogorregien bat egin deutsalata, beti aurkitu dabe txori gorria dariola, birao utsean. Urriñetako egunkarietaraiño zabaldu bear ei dau abadeak egin dautson zitalkeria. Eta, azken baten aldean ei daroa iraintzailleari bizia kentzeko zera be. Rafaelak ez ete dau baketuko? Eta lortu dabe aregana bialtzea. Rafaelagana eldu daneko, betiko zaparradea dator gizonaren agotik. Luze bai luze diardu birao baten bere asarrea

ustuten. Rafaela ezta bape ikaratu. Bake-baketan entzun deutso dana, arik eta bere barrua guztiz ustu dauan arte. Zetako ikaratu? Entzun dituan biraoak, gizon arenak ete dira, ala deabruak berak erasoak? Gizona ixildu danean, Rafaela asi jakon bigun bigun eta gozo gozo itz egiten, gizonaren barruko moropilloa askatze-ko etxekoen barri eta bere bizitzako barri eskatzen, eta olan. Ia iru ordüko berbaldia euki dabe biak alkarregaz, eta azkenerako gizona bake-baketan gelditu da, eleizgizonaganako amorrua eta asmo txar guztiak itxita, Rafaelaren ontasunak irabazita. Eta dana parkatuta eta aitzuta gelditzen dalako berbea emon deutso andra onari. Eta onek, agur egitean, eskupeko ederra opatu deustanean, «ez, diñotso gizonak, limosnatzat emon gura badeustazu, artuko deustut; baiña, neure berbeari eutsiko dodalako ziurgarritzat bada, iñondik iñor be ez». Andik aurrera Rafaelak gizon orregan lagun eta maitale andi bat dauko. Eta ona Rafaelak atera dauan eritxia: «Gizon ori ez zan gaiztoa, bere barruan onalde askoko gizona zan: baiña jakin egin bear guk, euren barruko giltza joten, barruko ondasunak kanpora atarateko lagun-tzen».

Rafaela, geixo-etxean sartu ta urten lotsarizko gatxak jota-ko nesken billa ebillenean, geixo askok esaten ei eben: «Baiña zer dau emakume onek, bere betiko irribarretxoagaz, bere jazkera illun maraztutxoagaz, guztion biotzak irabazi eta atzean eroateko»? Maitasunik eta errukirik samurrena deutse, izan be, pekatu loiezko bizitzak geixotutako neska zorigaiztokoai. Orduan Atxurin zan geixoetxean aparteko sailla euken olango geixoentzat. An izango zan bere euren oe-ondoan, ia egunero. Bein osatuta urten orduan, salbabidean jarri nai zituen. Lenengo barruleku baten sartu eta bearlekuan bat ikasita, eurak euretara bizimodu garbi jasekoa eroateko bidean jarriko ditu. Ama-biotzaz berba egingo eutsan bakotxari: «Ene alabatxoa, ikusten dozu zer irabazi dozun, zelango saria emon deustun zugaz merkataritza egin dauanak: deabruak eta deabruaren dozu zer irabazi dozun, zelango saria emon deustun zugaz merkataritza egin dauanak: deabruak eta deabruaren lagunak. Ikusten dozu zelango egoera errukarrira ekarri zaituen. Orain bertan bere itxi zai-

tue. Orain ñok ez zaitu maite. Emendik aurrera neu izango nozu laguntzaille. Zeuk nai badozu, neu izango nozu ama».

Euren ongillearen arpegiera gozo eta irribarretxoduna guztiak atsegiñez ikusi arren, ez ziran guztiak aren esanera gelditzen. Berak be ez eban ñor beartu gura. «Zeuk nai ezpadozu, ez niaitzu geiago etorriko eta kitto». Baiña urrengo egunean oe-ondora ezpadator, geixoak ez dau onik. Edo ta ez ikusi egiñez beste geixo bategana badoa, geixoa bera larrituko da: «Zer, ez zatoz gaur nigana? Zegaitik ez deustazu gaur «ene alabatxoa» esaten? -Zeuk gura ez nozulako. Zeuk amatzat artu gura ez nozulako». Olantxe, apurka apurka bein muker egonak Rafaelaren eskuetan jarten dira gero ta geiago.

Berez joakon begia kalean deslai ebiltzan neskatoakana. «E, zu, Luisita, nondik nora zabiltz» Eta neskatoak: «Ni ez naz Luisita, Maritxu baño». -A, Maritxu, ni Rafaela Ibarra naz, neskatoak ain maite dituana. Etorriko ziñatekez domekan neure etxera, La Cabara? Zeozer izango da zuretzat». Olantxe bereganatzen zituen neskato bat baiño geiago, eta eskolatzeko bidean ipiñi. Aldikada baten eguneko paperak saltzen ebiltzan neskatoakaz erabilli eban naikoa lan. Errukarrien ikusten zituen, txakur andia emoteko orde, gizon lizun batzuk pesetakoa emonda, errez eurengeantzen eta pekaturatzen zituelako. Etxea ta eskolea ipiñi eban olangoak asi ta ezteko. Askotxok uts emongo eutsoen, baña bat edo bati on egin ezker, ez eban guztiari on egiñaren damurik. Baiña uts emon eutsenak, alde egin eutsenak be «ama ta amaka» agurtzen eben kalean aurkitzen ebenean, eskupekoren bat artzeko pozean, bazan be.

Nori itxi berak sortutako Ikastetxea ta erakunde-a?

Rafaelak bere asmoak zituen neska gazteentzat on egin gura orretan. Bitariko elburua zan berak gogoan erabillana: arriskuan egozan neskatoak, gurasoen babesik ez eukenak, mundiko arriskuetatik kanpo gorde, eta neska aziagoentzat egote-

txeak ta ikastetxeak ipiñi, lanen bat ikasi ta munduan bizimodu ona eroateko gertau arte. Asmo orretan ipiñi eban lenengo Ernani kalean, eta gero Santa Mari kalean olango etxe-eskola bat, eta dana be gitxi zala-ta, azkenez Zabalbide kalean ikastetxe ta egotetxe barri zabal ederra. Noren eskuetan itxi etxe barri ori eta erakunde guztia? Berak ezagutzen zituen eta ainbeste lagundu eutsen alkarteetara joko dau. Alan, Bizenta Lopez Bikuña napparraren alabetara (Servicio Doméstico), Ama Sacramento edo Mikaela Mariaren alabetara (Adoratrices). Batek eta besteak erantzun eutsoen Rafaelaren asmoak ez zirala euren alkarteen asmoetan sartzen. Begoñako Refugiokoak be, bardin.

Argitasun billa batera ta bestera jo. eta bere zuzendari ta onularien erantzuna argi ta garbi etorri jakon: «Zeuk izan bear dozu zeure erakundearen buru ta zuzendari». Jainkoaren borondatea zala-ta, guztiz apalik eta bere biotz adoretzuaz, atara jarri zan bera. Berak artuko dau Ernaniko Santa Mariako etxeen zuzendaritza. Berak artuko dau Zabalbideko Etxea eragiteko ardurera. Berak egingo zituen etxe aretarako arau ta legeak. Moja-alkarte barri baten oiñarriak jarririk itxi ditu. Izen egokia ipiñi deutso erakundeari: Aingeru Zaindarien. Neska kristiñauen arriskurik andieneko adiñean euren aingeru zintzaille izan gura izan dau, eta Angeru Zaindarien erakundea itxiko dau bere ondorengo izateko, bere lanari ekiteko. Baiña bere amesik andiena mamitu barik ilgo da. Eztan izan Zabalbideko etxe ederrean bere lagunakaz batera sartu ta euren lana barrutik zuzentzeko zorionik. Bideak ez jakozan erreztu. Besterik egoan Jainkoaren asmoetan. Senarra galduta alargun, eskontzako lotura barik gelditu dan arren, bere seme-alaban eta billoban ardurak bere etxeari lotuta dauke munduan oindiño. Bera amatzat dauken Zabalbideko alabak eta neskakaz arduratu, guztiai zuzenbideak emon, dana bere Deustuko etxeko eginberrak itxi barik egin barko dau.

Azkenengo borondatetzat Kristok bereai emondako agindua bera emongo deutse bere alabai: maitasun agindua. Maitasun alkarren artean, eta maitasuna euren ardurapean daukezan neskato eta neskai. Euren ardurapeko nesken aldera erabilteko

maitasun ori sendotu gura leuke geien bere alaben biotzetan. Amaren egitekoa bete bear dabe, neska arek etxeko amaren utsunerik asmau ez dagien, eta egiteko ori ondo egiteko, ama-biotza bear dabe, berba gozo legun bigunak erabilli bear dabez; iñoiz be ez gogortaderik.

Berari, iñorentzat iñoz arpegiera gozo baketsua aldatu ez dauanari, ez deutso biotzak besterik agintzen. Eta ólantxe maitasunaz jokatu dau beti. Bardin egin bear dabe bere ondorengotzat isten dituen alabak, etxean artuta daukezan nesken aingeru zaintzaillea eta benetako ama izateko. Rafaelak berak egin dituen beste gauza on asko ezingo dabez egin. Ezingo dabe, esaterako, La Cabatik berak egin dauan lan guztia egin: an ainbeste nekedunen premiñak entzun eta ainbeste diru-laguntza zabaldu, andik egunez nai gabaz bertan jakiñiko geixoen etxeetara joan eta iñoz gau osoan geixoari lagundu, eta abar. Lan orretan eztau ondorengorik izango. Baiña beste aingeruen egitekoan, or dagoz Zabalbiderako lagun artu dituenak, bere egiteko kutunaren jarraitzaille izateko. Bere neska maiteak ez ditu txarretan itxi.

Zabalbideko Ikastetxe orretara 1899ko Gabonetan egin dau azkenengo agerraldia. Eta egun areitan azkenengo gatxa azaldu jako: gibleko biziena, bekokian tximurrik erakutsi barik betiko irribarretxoaz eroandako gatxa. Baiña Zabalbideko etxeak azkenengo kezkatxo bat ekarri deutso. Berak uste baiño neska geiago artu bear izan ditu bertan, euneraño. Eta itxi dituen diruakaz eztago guztien eguneroko janaritako beste. Berari eukazan ondasun guztiak agortu jakoz. Nora joko, eta Bilboko andra ongille kutun batengana jo dau kartaz: Kasilda Iturrizar, Epalzaren alargunagana. Laster munduari agur esateko ordua elduko jakon ezkerro, zerutik al dauan bestean eskertuko ei deutso. Iturrizar andra alargunaren baietzagaz kezka guztiak joan jakoz eta bake baketan ilgo da 1900ko zezeillaren 23. Baiña itxuraz osasun onean egoan andra ongillea besperan il da. Urrengo egunean Bilbok illeta bi, bere kaleetan iñoz ikusi izan direan ikusgarrienetakoak ikusiko ditu: goizean, Iturrizar, Epalzaren alargunarena, eta arrastian, Rafaela Ibarra Vilallongaren alargunarena.

Eztoguz Bilboko andra ongille biok alperrik batera aitatu. Kasilda Iturrizar Rafaela baiño aberatsagoa zan, aurki; eta Rafaelak baiño diru geiago zabaldutakoa be bai, alde guztietara eta ekintza guztietarako. Zetan da bata bestea baiño geiago? Non da bien arteko aldea? Bat onetantxe esango neuke nik: Rafaelak eukan guztia emonaz gaiñera, bere biotza emon ebala, inguru-koen gatx ta premiñak ur-urretik ikusi eta bizi izan zituela, Kristoren maitasun eta errukiaren ikutuaz igurtzi zituela zorigaiztokozen zauriak, biotzetik biotzerakoa izan zala andra onen txiroakanako eta geixoakanako ekintza guztia. Ondo konturatu zan orduko Bilbo: santatzat eukan eta santa izena emon eutsan il zan egunetik aurrera. Eta ez bakarrik Bilbok, Bilbotik urriñeko askok be bai. Ez bakarrik Eleizearen zeme zintzoak, arerioak be bai.

Urriñetik eldutako eretxi bi aitatuko doguz emen. Lenen-
goa, Madinabeitia, osalariarena. Azkenengo geixoan osalari fe-
debako orren eskuetan ipiñi eben geixoa, semeak Madriler
eroanda. Eraso andia egin eutsan Madinabeitiari geixoaren ba-
keak, eroapen eta zendotasunak. Eta arena lango federik ez ei
dau iñon ikusi. Eta autortu bearrean aurkitzen da guztiak, alde
eukazanak eta ez eukazanak, arrimenaz eta begirunerik andienaz
aitatzen ebela Rafaelaren izena.

Ilda egun gitxi barru dator Salamancatik beste autorpen
bat: Aita Cámara, ango gotzaiñarena. Kasilda Iturrizar zanaren
eskuzabala eta diru-zabalketak gogoratzean, ezin dau aitatu barik
itxi gure Rafaelaren izena. Eta zer diño? Askok bai askok bere
bizian santatzat aitatu ebela, aren arpegiko bake ta gozotasunean
berak beti ikusi ebala arima santu baten erreñua ta dizdiza, eta
siñiste osoa dau, andra orren otoitz-bizitza ta on egin bearrezko
ekiña ikusita, bere egunetako andrarik on eta onegillenetakoa
ezagutu dauala (Salamancako «Basílica Tereziana» aldizkarian
idatzia, Rafaela il eta ürrengo egunetan).

Gaur Eleizearen autormen eder argiagoa daukagu. Milla
bederatzireun eta ogeta bederatzian asita, santu izan dan ala ez

erabagiteko auziak aurrera eroanda Rafaela Ibarra Aranbarri altaretan gurtzeko bideak zabaldu deuskuz. Bizkaiko alaba au zoriondunen maillan ipiñi deusku eta Aita Santuaren euskerazko berbak ezin egokiago datoz: «Jarraitu egizuez Beata barriaren ikasbideak».

Andra onen santutasuna edozein kristiñaueri jagokona da, edozein bizimodutan lortu leikena. Jaungoikoagazko alkartasuna eta lagun urkoagazko alkartasuna, besterik ez dau eskatzen. Orixe neurri on baten lortu bear. Rafaelak Jaungoikoagazkoa lenengo lekua emon deutso bere bizian, bein Jaungoikoarena osoan izatea erabagi eban ezker. Otoitzean billatu eta gero ta geiago aurkitu dau Jaungoikoa, eta otoitzetik atera dau onegin-tza guztietan sartzeko indarra ta adorea. Bai etxekoandrearen egitekoetan, eta bai gizartearen onerako ekintzetan. Otoitzak minberago eta begi argiagokoa egin dau ingurukoen egoera ikusi ta sentitzeko: txiroen ezinbizia, geixoen errukarria, neska gazteen arriskuak. Urrin joan barik, aurrean dauko zer ekin, nori zetan lagundu, begiak argi erabilli ta ikusi nai izan ezker. Errezena da, gitarratxoa artuta, Vietnango gerrea madarikatzen astea, edo «Bera au» edo «Bera beste!» zarataka kalera urtetea.

Ezta naikoa ta ezta gatxa, erria gora ta erria bera, txiroen alde urten bear dala-ta, testigantza emon bear dogula-ta, berba utsean ekitea. Rafaelak jakin dau gauza bearrezkoagorik egiten. Otoitzetik kalera be urten dau eta aurkitu dau an zer egin: langillen premiñak ikusi, askorentzat lana billatu, beste askoren eskuetan eskupeko lodiak itxi, geixoakana joan eta euren miñak arintzen eskuzabalez eta ama-biotzaz lagundu, nesken duintasuna zaintzearen eurentzat ikastetxeak eta egotetxeak ipiñi. Nesken alderako ekintza au, neska deslai eta laguntzarik bakoena eskolatu eta gizarterako gai egiteko sortu dauan erakundea, gaur munduan zear zabaldu dago eta Rafaelaren ekintza aurrera doa. Orra zoriondun barri onek egiñiko lana, ixillik eta apalik, zarata barik emon dauan testigantza, gure munduak berbaz oparo emon oi dauana eta egitez emoten ez dakiena.

Domingo Iturrate zoriondunen maillaratzeko egun andian,

fraile gazte onen irudia Vaticanoko ormetan agirian ipiñi eben egunetan, Italiako gazetalari batzuk, mundu-gizonen neurri ta irispide utsak erabilliz, Bizkaiko seme arek gaurko munduarentzat zer esanik gitxitxo eukala bota eben. Oraingo Zoriondunagaitik ezin izan dabe olangorik esan. Zoriondun barri onen bitzak badau zer esanik gaurko munduarentzat. Erakundeak nok eta noz aldatuko begira egon barik, mundu barri ohea sortzen ekiñaz santutu izan da. Eta mundu guztira zabaldu dau bere eragiña.

Aita Santuak euskaldunoi euskeraz esana ondo dago. Baiña kristiñau-erri guztiarentzat eta mundu osoarentzat oso arira eta erara dator. Mundu guztiak dau Zoriondun barri onegan zer ikasi eta zeri jarraitu. Rafaelaren jokabideari jarraituz aurkituko dau munduak ondoen gizarte obe zoriontsuago sortzeko bidea.

L. Akesolo

BANCO DE BILBAO

100 urte baiño geiago bezeruen zerbitzuan

**ESPAIÑA'KO BANKO BAKARRA
ERBESTEAN ETXE-ORDEZKOAKIN**

Ofizinak: Karmen kalean, 7 - AMOREBIETA (Bizkaia)